

SOCIJALNE ZADRUGE U FUNKCIJI SMANJENJA NEZAPOSLENOSTI

SOCIAL COOPERATIVES IN THE ROLE OF REDUCING UNEMPLOYMENT

Sladana Pavlović¹, Simona Zelli², Rajko Macura³

Sažetak

U vrijeme visoke nezaposlenosti, ekonomske i socijalne nejednakosti i odliva kvalifikovane radne snage, neophodni su inovativni pristupi u rješavanju problema sve većeg broja ljudi u stanju socijalnih potreba uzrokovanih ekonomskom zavisnošću. Posljednja svjetska ekonomska kriza je pokazala da su se njene negativne posljedice najmanje odrazile na socijalna preduzeća, prvenstveno socijalne zadruge. U ovom radu se analizira značaj socijalnih zadruga za zapošljavanje teško zapošljivih kategorija u razvijenim zemljama, prvenstveno Italiji i ekonomske mogućnosti koje ovaj oblik socijalnih preduzeća daju u BiH. Autor ukazuje na značaj mijenjanja javne svijesti o odnosu prema socijalnim preduzećima i stvaranje podsticajnog ambijenta za osnivanje socijalnih zadruga, čime bi se smanjio socijalni pritisak na institucije države i broj socijalno isključenih po osnovu nezaposlenosti.

Ključne riječi: Zadruge, socijalno preduzetništvo, socijalne zadruge, socijalne inovacije

JEL Classification: O15, P13, J54, J33, J28

Abstract

At a time of high unemployment, economic and social inequality and the outflow of skilled workforce, innovative approaches are essential for solving the problem of the increasing number of people in a state of social needs caused by economic dependence. The last world economic crisis has shown that its negative consequences are minimally reflected on social enterprises, primarily social cooperatives. This paper analyzes the importance of social cooperatives for employment of hard to employ categories in developed countries, primarily in Italy and the economic opportunities that this form of social enterprises provide in BiH. The author emphasizes the importance of changing public awareness of the relationship to social enterprises and the creation of a stimulating environment for the establishment of social cooperatives, which would reduce the social pressure on state institutions, as well as number of socially excluded on the basis of unemployment.

Keywords: Cooperatives, social entrepreneurship, social cooperatives, social innovations

JEL Classification: O15, P13, J54, J33, J28

1 mr. sc., Univerzitet Donja Gorica Podgorica, Crna Gora; E-mail: sladjana.pavlovic@udg.edu.me

2 Associazione Progetto Trento; E-mail: dott.szazelli@gmail.com

3 PhD, Associate Professor, Banja Luka College, Banja Luka; E-mail: rajko.macura@blc.edu.ba

Uvod

Posljednjih godina u Bosni i Hercegovini sve više se spominje koncept socijalnog preduzeća, kao elementa socijalne ekonomije. Sve više autora se u svojim radovima bavi ovom problematikom, a raste i broj država koje mijenjaju svoju legislativu kako bi stvorile uslove da ovaj koncept postane dio sistema. Socijalna preduzeća su segment socijalne ekonomije.

Socijalna ekonomija u posljednjim decenijama postaje sve važniji faktor rješavanja socijalnih potreba, i kao takva predmet različitih tijela Evropske unije. Projekti iz ove oblasti mogu računati sa značajnom finansijskom podrškom. Ovo područje postaje sve više predmet proučavanja akademske zajednice.

Socijalna ekonomija je istorijski povezana sa zadrugama, koje predstavljaju njenu suštinu. Ona se najviše oslanja na zemljoradničke zadruge i udruženja. Zadruge su u prošlim vremenima činile njenu okosnicu. Sistem vrijednosti koji je važio za ove zadruge i načela ponašanja oblikovali su savremeni koncept socijalne ekonomije.

Sistem vrijednosti i principi poslovanja zadruga dali su osnovu za moderan koncept socijalne ekonomije, koji se manifestuje kroz zadruge, uzajamna društva, udruženja i fondacije.

Zadugarstvo kao oblik organizovanja ima svoju dugu tradiciju i značaj. Svoj razvoj su doživjele u vrijeme burnih društvenih i ekonomskih promjena prelaskom iz feudalizma u kapitalizam, početkom 19. vijeka. Razvoj poljoprivredno-prehrambene proizvodnje stvorio je potrebu za finansijskim kapitalom, zbog čega su poljoprivrednici postali zavisni od finansijskih institucija. Kako bi zaštitili vlastite interese i opstali, poljoprivrednici su osnivali zadruge. Zadruge su im omogućile da lakše pristupe tržištu, povećale njihovu konkurentnost i olakšale plasiranje vlastitih proizvoda, nabavku potrebnih materijala i sirovina, te poboljšale ekonomske rezultate poslovanja.

Zadugarstvo je posebno našlo plodno tlo u poljoprivrednoj proizvodnji. Vršenje određenih poslovnih djelatnosti u poljoprivrednoj proizvodnji, kao i pružanju zdravstvenih, socijalnih i kulturnih usluga, zahtijeva uvođenje novih oblika pravnih subjekata kojima primarni cilj nije ostvarivanje dobiti, već ostvarenje zajedničkih interesa članova takvih pravnih subjekata, pri čemu će svaki član imati jednako pravo glasa, a članstvo u tim pravnim subjektima će se zasnivati na dobrovoljnosti i javnosti.

Uloga ovakvih pravnih subjekata postaje sve veća u okviru Evropske unije, što je zahtijevalo donošenja odgovarajućih pravnih akata. U skladu sa tim, Evropska komisija je 1992. godine izradila tri prijedloga Statuta Evropske zadruge, Evropskog uzajamnog društva i Evropskog udruženja.

Istorijski razvoj zadruga

Zadruge su se razvijale postepeno i nisu se pojavile istovremeno u različitim zemljama. U Velikoj Britaniji, krajem 18. i početkom 19. vijeka, pojavile su se prve zadruge kao spontana reakcija industrijskih radnika koji su se suočavali s teškim životnim uslovima. Pojavlji-

vanje prve zadruge veže se za veliki ekonomsko-politički pokret radničke klase u Engleskoj koji je poznat pod imenom Čartistički pokret, nazvan po povelji "People's Charter" (1838.).

Period 1824. i 1835. karakteriše bliska veza između zadružnog pokreta i sindikata. U Londonu je 1895. godine osnovan Međunarodni savez zadruga (*International Cooperative Alliance*, ICA) i usvojena su čuvena zadružna načela. Na taj način dat je značajan doprinos razvoju modernog koncepta socijalne ekonomije. Prema ovim načelima, zadruge su demokratske organizacije u kojima je donošenje odluka u rukama *većine članova*, a raspodjela viška se ne dodjeljuje prema ulogu kapitala. Svi članovi imaju jednako pravo glasa. U mnogim slučajevima, u zadrugama se stvaraju rezerve, koje su nedjeljive, čak i u slučaju raspuštanja zadruge. Ove karakteristike ih razlikuju od ostalih udruženja.

Za prvu zadružnu organizaciju u svijetu uopšte uzima se potrošačka kooperacija osnovana u Engleskoj 1844.

Zadružni pokret danas okuplja više od milijardu ljudi širom svijeta. Međunarodni zadružni savez (ICA) ujedinjuje zadruge u cijelom svijetu i predstavlja zajedničko predstavničko tijelo za zadruge. Osnovan 1895. godine na Prvom međunarodnom zadružnom kongresu u Londonu, ovaj savez danas, prema broju ljudi koje predstavlja, jedna je od najvećih nevladinih organizacija u svijetu.

U svijetu danas djeluje više od 800 miliona zadrugara koji su organizovani u više od 750.000 zadruga. Trećina od ovih zadruga registrovane su u Evropskoj uniji (246.000 registrovanih zadruga) koje zapošljavaju 4,8 miliona ljudi i ima 144 miliona članova zadruga. To znači da je svaki treći građanin Evropske unije član neke od zadruga. U Norveškoj *ima oko 4.000 registrovanih zadruga* i oko dva *miliona članova*. U Francuskoj 21.000 registrovanih zadruga zapošljava 700.000 ljudi. U SAD svaki četvrti građanin je član neke zadruge. Najveća energetska preduzeća u SAD su zadruge. U Velikoj Britaniji najveće turističke agencije su zadruge. U Norveškoj Credit Agricole (CASA) je jedna od najvećih finansijskih organizacija – zadruga, u Danskoj potrošačka zadruga ostvaruje 37% prometa robe široke potrošnje, u Belgiji oko 20% apoteka su organizovane kao zadruge. Brazilske zadruge u oblasti poljoprivrede ostvaruju izvoz vrijedan preko milijardu dolara godišnje, a u Singapuru zadruge imaju 55% tržišta u odnosu na sve trgovačke lance.⁴ Više od tri milijarde ljudi, odnosno polovina ukupnog svjetskog stanovništva, živi od zadružnih prihoda.⁵

Izvještaj Međunarodne organizacije rada pokazuje da su u svijetu zadruge bile najmanje pogođene efektima svjetske ekonomske krize tokom 2009. godine.

Pojava socijalnih preduzeća u Evropi

Socijalna preduzeća su se pojavila kao nov i veoma značajan fenomen ne samo širom Evrope, već i na drugim kontinentima.

Socijalna preduzeća predstavljaju "drugačiji način" poslovanja, koji se javlja kada se stvaraju posebna preduzeća, posebno za ostvarivanje socijalnih ciljeva (Defourny i Nussens, 2008).⁶

4 UG Ravnopravnost Zrenjanin. Izveštaj o zadrugama li zadrugarstvu. http://www.uciteljneznalica.org/upload/ebook/928_Izve%C5%A1taj%20o%20zadrugarstvu.pdf, pristupljeno 9.1.2016.

5 ICA, procjena UN iz 1994.g

6 Defourny, J. and Nyssens, M. (2008) "Social enterprise in Europe: recent trends and developments", *Social Enterprise Journal*, 4(3): 202-228. <http://dx.doi.org/10.1108/17508610810922703>

Glavni cilj je da se ostvari društveni uticaj, a ne ostvarivanje profita za svoje vlasnike ili dioničare.

Ona svoj profit koriste prvenstveno za postizanje društvenih ciljeva.

Koncept socijalnog preduzeća preklapa se sa tradicionalnim konceptom organizacija socijalne ekonomije kao entitet koji djeluje kao socijalno preduzeće. Može izabrati da bude registrovano kao udruženje, zadruga, dobrotvorna organizacija i sl, ili kao jedan od specifičnih oblika, prema nacionalnom zakonodavstvu (Galera and Borzaga, 2009.).⁷

Ono što razlikuje socijalna preduzeća od tradicionalnih udruženja ili humanitarne organizacije jeste činjenica da socijalna preduzeća obezbijede znatan udio prihoda kroz poslovne aktivnosti, umjesto da zavise od grantova ili donacija.

Zadruge u Evropskoj uniji

Kako se razvijala globalna ekonomija, tako je evaluiralo i evropsko društvo, što je dovelo do pojava novih i raznovrsnijih potreba, koji u mnogim slučajevima traže nove vrste odgovora. Ovi odgovori su došli u nekim slučajevima iz javnog sektora ili iz privatnih biznisa, ali neke od najrelevantnijih inovacija dolaze iz civilnog društva i organizacija socijalne ekonomije, au nekim slučajevima i sasvim nove organizacijske oblike po istim principima kao organizacije socijalne ekonomije, kombinujući socijalnu i preduzetničku dimenziju. Ekonomske krize u posljednjim decenijama su ukazale na potrebu novog koncepta kako bi se generisala socijalna kohezija, koja je po starom konceptu pokazivala svoja ograničenja.

Međunarodni zadružni savez (dalje MZS) je na XXX kongresu u Mančesteru definisao zadrugu kao autonomno udruženje osoba koje su se dobrovoljno udružile radi ostvarivanja zajedničkih ekonomskih, socijalnih, kulturnih potreba i htjenja na osnovi firme koja im je zajednička i koju demokratski kontrolišu.

U izjavi se navodi da se zadruga temelji na zadružnim vrijednostima samopomoći, jednakosti, pravednosti, samoodgovornosti, solidarnosti, kao i etičkim vrijednostima poštenja, otvorenosti, socijalne odgovornosti i brige za druge.

U zemljama Evropske unije u zadružnoj organizovanosti registrovano je oko 300.000 zadruga u kojima je zaposleno oko 4,8 miliona lica. Evropska unija sistemski podstiče razvoj zadrugarstva. S ciljem poboljšanja saradnje među zadrugama na evropskom nivou, Evropska komisija 1998. godine osniva Savjetodavni odbor za zadruge, udruženja i fondacije.

Zadrugarstvo u Evropi doprinosi efikasnosti konkurencije na tržištu, daje mogućnosti otvaranja novih radnih mjesta i zapošljavanja, kao i nove forme preduzetništva. Osnovna načela zadrugarstva u zemljama Evropske unije su:⁸

- dobrovoljno i otvoreno članstvo,
- demokratsko upravljanje članova,
- članovi su vlasnici - kontrolišu zadrugu i njena sredstva,
- samostalna i nezavisna organizacija,
- osiguravanje edukacije i treninga za članove,
- zadruge međusobno saraduju,

7 Galera, G. and Borzaga, C. (2009), "Social Enterprise: An International Overview of its Conceptual Evolution and Legal Implementation", *Social Enterprise Journal*, 5(3): 210-228.

8 Ivana Tokić, ECONOMIC EFFICIENCY OF AGRICULTURAL COOPERATIVES IN REPUBLIC OF CROATIA, S veučilište Josipa Juraja Strossmayera, Poljoprivredni fakultet u Osijeku

- zadruge brinu za svoju zajednicu.

Savjet ministara Evropske unije je 2003. godine usvojio Uredbu o statutu Evropske zadruge (SCE) i Smjernicu o učestvovanju u odlučivanju radnika koja nadopunjuje statut Evropske zadruge s ciljem jedinstvenog uređenja pravnog položaja zadruga na unutrašnjem tržištu Unije. Pritom su odredbe Uredbe i Smjernice rezultat kompromisa između različitih nacionalnih koncepcija zadruga u članicama EU, što je sa druge strane oslabilo nadnacionalnu osobinu Evropske zadruge.

Primjer Italije

U novije vrijeme prva socijalna preduzeća i novi oblik zadruga, kao inovativni poslovni subjekti, pojavili su se u Italiji 70-ih godina 20. vijeka kao odgovor na pritisak na nacionalni sistem socijalne zaštite. One su razvijane s ciljem da obezbijede usluge socijalne zaštite za marginalizovane kategorije, u svrhu smanjenja finansijskog tereta države za realizaciju socijalnih programa. Njihova uloga je od nezamjenljivog značaja u smanjenju visoke stope nezaposlenosti, sa kojom se Italija u tom periodu suočavala. Na taj način, pojedinim marginalizovanim grupama koje pripadaju kategoriji nezaposlenog stanovništva, pruža se prilika da se radno angažuju u zadrugama.

U Italiji je 1981. godine urađen prvi nacrt Zakona o „socijalnim zadrugama“ koji je usvojen tek deceniju kasnije, krajem 1991.⁹ godine, prvenstveno zbog dugih debata koje su vodile političke partije o njegovoj formi. U njemu su socijalna preduzeća, koja djeluju u formi zadruge, nazvana „socijalne zadruge“ (cooperative sociale) i uvedena u pravni sistem Italije. U skladu sa zadružnom filozofijom i sa principima socijalnih preduzeća, nove socijalne zadruge su pokrivalle aktivnosti staranja (upravljanje, socijalno staranje, obrazovne usluge, kućno staranje i smještaj ugroženih kategorija, čuvanje i briga o djeci, kulturne aktivnosti i inicijative za zaštitu životne sredine), odnosno, aktivnosti obuke za lica koja nisu konkurentna na tržištu rada.

Ovim zakonom, a kasnije i drugim relevantnim aktima utvrđena su dva tipa zadruga (kooperativa):

- socijalne kooperative tipa A, koje obavljaju socijalnu, zdravstvenu i obrazovnu djelatnost i
- socijalne kooperative tipa B, koje obezbjeđuju radnu integraciju ljudi u nepovoljnom položaju,¹⁰
- socijalne kooperative tipa B, koje proizvode robu i pružaju druge vrste usluga, različite od socijalnih, privatnim korisnicima ili javnim ustanovama.

U kooperativima ovog tipa, poslovi se obezbjeđuju licima sa fizičkim i/ili mentalnim hendikepom i drugim teško zapošljivim kategorijama stanovništva. To su tzv. „socijalna preduzeća za radnu integraciju“ (Work Integration Social Enterprises – WISE). Oni zapošljavaju najmanje 30% lica sa hendikepom od ukupne radne snage. Socijalne kooperative su oslobođene plaćanja socijalnog doprinosa za zaposlene koji pripadaju ranjivim grupama

9 Italian Social Cooperatives, Wilda M. Vanek www.caledonia.org.uk/papers/Italian_Social_Cooperatives.doc

10 Defourny, J., Nyssens, M. (2009), Conceptions of Social Enterprise and Social Entrepreneurship in Europe and the United States: Convergences and Divergences, Second EMES International Conference on Social Enterprise University of Trento;

i uživaju niz poreskih i drugih olakšica, uključujući umanjeni porez na dodatu vrijednost koji iznosi 4%) i oslobađanje investicija i dobiti od poreza.

U narednom periodu, kooperative su se intenzivno razvijale. Sve više je naglašavana njihova socijalna misija u skladu sa potrebama lokalne zajednice. Vremenom su preimeno-vane u „socijalno solidarne kooperative”. One su zauzimale prostore koji nisu bili pokriveni djelovanjem javnih ustanova. Dalji razvoj ovih kooperativa kočile su odredbe zakona iz 1980. godine, kojim je bilo predviđeno da socijalne usluge mogu pružati samo javne usta-nove, uključujući i one privatne organizacije kojima je država ili lokalna vlast dodijelila javni status. S obzirom na to da je ovaj zakon bio u suprotnosti sa Ustavom Italije iz 1948. godine, prema kojem je privatna inicijativa „slobodna”, Ustavni sud Italije je 1988. godine proglasio neustavnom odredbu zakona od 1980. godine.¹¹ Odlukom Ustavnog suda, stvo-reni su uslovi da privatne, dobrotvorne, neprofitne organizacije, koje pružaju socijalne i zdravstvene usluge, nastave svoje aktivnosti. Nakon ovoga, osnovan je veliki broj neprofi-tnih organizacija, koje su počele da grade partnerski odnos sa javnim ustanovama.¹²

Zakon ne priznaje neke ranjive grupe, kao što su beskućnici, lica koja su nezaposlena više godina, izbjeglice, azilanti, i dr., zbog čega ima dosta prigovora, jer navedene grupe ne uživaju poreske povlastice, koje su inače predviđene za grupe definisane zakonom.

Prema Zakonu o socijalnim kooperativama, socijalne kooperative se registruju kao dru-štva sa ograničenom odgovornošću, koja omogućavaju radnu i socijalnu integraciju osoba koje nisu konkurentne na tržištu rada zbog svojih teškoća, problema i ograničenja. U ove kategorije spadaju bivši osuđenici, zavisnici od droga i alkohola, osobe bez odgovarajućih kompetencija, starije osobe, emigranti, osobe inficirane AIDS-om i dr. Navedene katego-rije predstavljaju ciljne grupe socijalnih kooperativa tipa A. S obzirom na vrstu socijalnih usluga, među kooperativama tipa A, najviše su zastupljene kooperative za pomoć u kući, dnevni centri, socijalno-obrazovni centri, terapijske zajednice, jaslice i vrtići. Kooperative tipa A su najbrojnije. One nude raznovrsne socijalne usluge, kao i usluge u oblasti zdravstva i obrazovanja (oko 70% svih socijalnih kooperativa).

Kooperativa tipa B ima znatno manji broj. One po pravilu zapošljavaju osobe sa fizič-kim i psihičkim smetnjama, što ove aktivnosti čini veoma zahtjevnim i složenim. Tu spa-daju korisnici psihijatrijskih usluga, zavisnici od droga, dugotrajno nezaposleni i emigranti. Uprkos navedenom, kooperative tipa B ostvaruju zavidne rezultate jer uspijevaju da radno angažuju pripadnike teško zapošljivih kategorija. Od ukupnog broja zaposlenih osoba sa hendikepom, blizu 50% zaposleno je u socijalnim kooperativama. Glavne djelatnosti Ko-operativa tipa B su poljoprivreda, ekologija, izdavaštvo i štampa, informatika, održava-nje parkova i dr. U ove aktivnosti spadaju uređenje parkova, vrtova, zgrada, proizvodnja umjetničkog zanatstva i sl. Procjenjuje se da socijalne kooperative tipa B ostvaruju preko 60% nabavki za pružanje usluga u javnom sektoru (Association of Cooperatives, op. cit.).¹³

S obzirom na to da socijalne kooperative imaju mali obim poslovanja, one nisu u stanju da konkurišu velikim korporacijama, podržana je ideja o osnivanju konzorcijuma socijal-nih kooperativa prema teritorijalnom kriterijumu. Godine 1991. usvojen je Zakon (381/91) koji je dozvoljavao osnivanje konzorcijuma kooperativa, koje su klasifikovane kao socijalne

11 Odluka br. 396/1988 Ustavnog suda Italije.

12 Renato Galliano, *Social economy, entrepreneurship and local development*, ASNM/EURADA, <http://www.oecd.org/dataoecd/21/55/17017950.pdf>

13 Parun Kolin, Marija; Petrušić, Nevena. *Socijalna preduzeća i uloga alternativne ekonomije u procesima evropskih integracija*. Beograd: Evropski pokret u Srbiji, 2007 (Beograd : Mladost grup)

kooperative tipa C. Ovaj model organizovanja je zaživio u Italiji, tako da danas postoji više od 40 regionalnih, provincijskih i nacionalnih konzorcijuma. Oni svojim članovima nude stručnu podršku, pomoć i savjete.

Socijalne kooperative su relativno male organizacije. One zapošljavaju oko 50-60 lica, a svoje programe uglavnom realizuju u lokalnoj zajednici. Analiza socijalnih kooperativa u Italiji pokazuje niz prednosti. Registrovane su kao društva sa ograničenom odgovornošću i locirana blizu ljudskih potreba, tako da mogu računati na doprinos volontera i humanitarni rad. Svoju misiju mogu oblikovati nezavisno od javne vlasti.

Njihove razvojne mogućnosti su izuzetno velike. S obzirom na to da doprinose zajednici u rješavanju socijalnih potreba, i da razvijaju inovativne socijalne programe prilagođene potrebama lokalnog stanovništva, lokalne vlasti su naklonjene kooperativama.

Socijalne kooperative ne bi mogle opstati bez poreskih i drugih olakšica (oslobođenje od poreza za privatne donacije neprofitnim organizacijama i sl.), od izuzetne je važnosti adekvatna finansijska regulativa.

Prebrzi razvoj kooperativa u posljednjim godinama proizveo je nedostatke i ograničenja socijalnih kooperativa. S obzirom na to da socijalne kooperative sve više služe potrebama javne administracije mnoge od njih postale su zavisne od javnih preduzeća. Povećana je njihova zavisnost od spoljnih donacija. Suočavaju se i sa problemom nedovoljnog broja volontera. Kao posljedica prevelikog oslanjanja na lokalnu vlast, rad kooperativa tipa A ugrožen je zbog promjena političkih garnitura njihovih politika. Sa druge strane, socijalne kooperative tipa B sve više su izložene pritisku tržišta. Bez obzira na navedene probleme, Italija nastavlja jaku tradiciju kooperativa i dobrotvornih društava. One su dobar primjer da pružanje socijalnih usluga može biti efikasno organizovano, tako da zadovoljavaju potrebe ranjivih grupa u lokalnoj zajednici. U Italiji je do 2003. godine osnovano 6.500 - 7.000 socijalnih zadruga, koje zapošljavaju oko 200.000 radnika, a indirektnu korist ima 1,5 miliona ljudi (Borzaga, Galera, Nogales, 2008., str. 22).¹⁴ Godine 2005. bilo je registrovano ukupno 58.000 kooperativa, među kojima 7.568 socijalnih kooperativa.

Model kooperativa u Italiji su brzo preuzimale druge zemlje. Tako na primjer, u Portugaliji su osnovane „zadruge socijalne solidarnosti“ (*cooperativas de solidariedade socia*), u Francuskoj „zadružna društva kolektivnih interesa“ (*societe cooperative d'interet collectif - SCIC*). Zatim u Španiji, 1999. godine, nacionalni zakon je uredio okvir za „zadruge za socijalnu inicijativu“ (*cooperativa de iniciativa social*); zatim u Grčkoj iste godine uvedene su „socijalne zadruge sa ograničenom odgovornošću“ (*Koinonikos Syneterismos Periorismenis Eufthinis*, ili *KoiSPE*) itd.¹⁵ Ipak, ovaj koncept još uvijek nije dobio odgovarajuće priznanje u svim evropskim zemljama i još uvijek je nedovoljno shvaćen u nekima od njih.

Socijalne zadruge u Poljskoj

Godine 2004. uvedena je nova forma zadruga koja je oslonjena na tradicionalni Zakon o zadrugama; socijalna zadruga. Zadružni pokret u Poljskoj ima dugu tradiciju. Do kraja Drugog svjetskog rata postojale su zadruge koje pružaju mogućnost zapošljavanja za osobe sa invaliditetom. Ova tradicija je u određenoj mjeri uništena tokom komunističkog perio-

14 Borzaga, C., Santuari, A. (2000), Social Enterprises in Italy: The experience of social cooperatives, Institute for development studies of Non-profit enterprises, Faculty of Economics, University of Trento;

15 <http://grupa484.org.rs/wp-content/uploads/2013/05/Socijalne-zadruge-korak-bli%5C%BEe-socijalnom-preduzetni%5C%A1tvu-u-Srbiji-2011.pdf>

da. Nove socijalne zadruge su uvedene u poljski pravni sistem kroz Zakon o promociji zapošljavanja u 2004. Međutim, ovaj zakon iz 2004. godine bio je jedino pravno priznavanje za novi zadružni oblik. Detaljna pravila za socijalne zadruge su navedena u 2006. godini u Zakonu o socijalnim zadrugama.

Uvođenje u pravni okvir socijalne zadruge u Poljskoj je rezultat bliske saradnje između Ministarstva rada Poljske i nevladinih organizacija. Socijalne zadruge su instrument vladine politike s ciljem stvaranja radnih mjesta i ograničavaju socijalne isključenosti i marginalizacije. Cilj aktivnosti socijalne zadruge je da se pokrene zajednički poduhvat na osnovu ličnih inputa od svojih članova s ciljem podrške njihovom radu i socijalnoj integraciji. Prema zakonu Poljske, socijalne zadruge mogu osnovati samo pojedinci iz marginalizovanih društvenih grupa, uključujući i osobe s invaliditetom (i druge grupe ljudi koji su socijalno isključeni i nemaju mogućnosti da zadovolje svoje osnovne životne potrebe i ljudi koji žive u siromaštvu, što ih isključuje iz društva, zanimanja i porodičnog života).

Početakom 2008. godine u bazi podataka Nacionalnog sudskog registra bilo je oko 120 socijalnih zadruga, iako je teško utvrditi koje od njih su zapravo aktivne i detaljne informacije o njima nisu dostupne.

Većina socijalnih zadruga (80%) su uključene u sektoru usluga (na primjer, u izgradnji i popravci, ugostiteljstvo i usluge njege), a samo 12% su uključeni u proizvodnju (na primjer, preradu voća i povrća, proizvodnja svijeća i vrtnih ukrasa). Glavne grupe uključenih su nezaposleni, beskućnici, osobe s invaliditetom, zavisnici od alkohola/droga, bivši zatvorenici pušteni iz KPZ-a i koji nisu u stanju da se integrišu u svoje zajednice, kao i izbjeglice koje učestvuju u programima integracije (MPiPS, 2007, Sienicka, A., Van den Bogaert, A., n.d.).¹⁶

Od 1. maja 2004. godine na snazi su novi propisi, koji su uvedeni na osnovu izmjena i dopuna Zakona o rehabilitaciji. Na osnovu ovih propisa, poslodavci koji zapošljavaju osobe s invaliditetom mogu biti nadoknađeni od Državnog fonda za rehabilitaciju za troškove zapošljavanja osobasa invaliditetom.

Broj sati koji služe isključivo za pomoć zaposlenima sa invaliditetom ne može biti veći od 20% mjesečnog broja sati zaposlenog.

Od 2001. godine u Vroclavu na Vroclavskoj skupštini osoba sa invaliditetom je usvojen projekat poslovnog trenera u kojem se podržavaju osobe sa intelektualnim teškoćama i problemima mentalnog zdravlja da postanu konkurentni na tržištu rada.

Dobar primjer ove vrste aktivnosti su centri za karijerno savjetovanje i podrška za osobe s intelektualnim teškoćama, koje već rade u devet gradova u Poljskoj. Ove vrste obuke rade institucije i agencija za zapošljavanje u području usluga rada, savjetovanje osoblja i savjetovanje u karijeri (Głaz, Gawron i Marcisz, 2006).¹⁷ Na kraju 2007. godine novi ciljani program pod nazivom „Trener za posao– zapošljavanje“ uz podršku za osobe s invaliditetom” pokrenuo je državni Fond za rehabilitaciju i nastavljen je do kraja 2010. godine. Jedna od njegovih glavnih svrha je razvijanje modela za agencije za zapošljavanje uz podršku. Program je usmjeren na samoodržive organizacije (ne više od 15) i na nevladine organizacije (ne više od 15) (PFRON, 2007a).¹⁸

16 MPiPS (2007). Ocena stanu spółdzielczości socjalnej. Warsaw: Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, Departament Pomocy Integracji Społecznej. Available at: www.isp.org.pl/kompas/files/18722194220313815001203932009.pdf

17 Głaz, M., Gawron, B., Marcisz, A. (2006). DZWONI już w dziewięciu miastach. Społeczeństwo dla Wszystkich, 3.

18 PFRON (2007a). Pilotażowy program „TRENER PRACY zatrudnienie wspomagane osób niepełnosprawnych” tekst jednolity

Primjer socijalnog preduzeća:Marketinška kooperativa Plavac, primjer Modela posrednika na tržištu¹⁹

Neprilike za Aete, domorodački narod Luzona na Filipinima, počele su erupcijom vulkana Maunt Pintubo, 1990. godine, koja je vulkanskim pepelom i kamenom prekrila i pokopala čitavu zajednicu i njihova prirodna bogatstva. Pod prijetnjom gladi, mnogi Aetićani su migrirali u gradove kako bi našli zaposlenje. Nekvalifikovani, slabo obrazovani i bez urbanog načina razmišljanja, bili su radno eksploatisani i živjeli u potpunoj nemaštini. U međuvremenu, preduzetnici u Manili su otkrili koristi ara kamena i stijena koje je vulkan ostavio za sobom. Jedna od njih je bio plavac (vulkanski šljunak) koji se koristi u industriji odjeće za proizvodnju svjetlijih nijansi farmerki. Uz pomoć azijskog instituta za tehnologiju, Aeti su formirali marketinško socijalno preduzeće da skupi, promoviše i prodaje ovo kamenje hiljadama proizvođača odjeće na Filipinima. Marketinška kooperativa komercijalizuje neformalni proces prodaje plavca posredniku koji Aetićanima plaća veoma niske cijene, a zatim ostvaruje ogromne profite prodajom proizvoda privatnom sektoru. Kao rezultat socijalnog preduzeća, Aetićani su u situaciji da ostvare pristojnu zaradu, a ne marginalne prihode. Posao je odgovarajući i ohrabruje ih da ostanu u zajednici prije nego da migriraju u gradove gdje su ekonomski izgledi poprilično sumorni. Takođe, alternativni izvori zarade i izdržavanja smanjuju oslanjanje na aktivnosti koje uništavaju prirodnu okolinu. Ovaj model posrednika na tržištu je klasični primjer „malo je lijepo“ principa; početni troškovi 2003. godine iznosili su od 38.000 \$, i omogućili su ekonomsku sigurnost za stotine pripadnika domorodačke populacije.

Značaj zadruga u ekonomskim krizama za zapošljavanje

Zadruge su uvijek imale značajnu ulogu u ekonomskim krizama koje su pratile visoke stope nezaposlenosti. Tako, na primjer, u vrijeme ekonomskih previranja i krize u kasnim 1970-im i ranim 1980-im, rast zaposlenosti u zadrugama je bio puno veći nego u privredi u cjelini.

Estrin (1985)²⁰ pokazuje da je od 1976. do 1981. procenat rasta zaposlenosti u zadrugama u Francuskoj, Italiji, Španiji (Mondragon zadruge), Velikoj Britaniji, a i cijeloj Evropskoj ekonomskoj zajednici (EEZ, prethodnica EU) bio daleko veći od rasta zaposlenosti u privredi kao cjelini (Tabela 1.).

Tabela1: Kooperativne i otvaranje novih radnih mjesta

Država	Povećanje nezaposlenosti 1976-1981	
	Cooperatives All Firms	Cooperatives All Firms
Francuska	12.1%	1.4%
Italija	86.2%	3.8%
UK	133%	-2.0%

załącznik do uchwały Rady Nadzorczej nr 20 Academic Network of European Disability Experts (ANED) – VT/2007/005 29/2007 z 18 grudnia 2007 r. Available at: <http://www.pfron.org.pl/zwi/zwi.nsf/graph?OpenFrameset>

19 Velev, Bojan i dr. SOCIJALNO preduzetništvo: modeli, komparativna praksa i pravni okvir socijalnog preduzetništva u Srbiji Beograd : Grupa 484, 2011 (Užice : Rubikon dizajn Ćira).

20 Estrin, Saul. 1985. "The Role of Producer Co-operatives in Employment Creation." Economic Analysis and Workers' Management 19 (4): 345-384.

Španija (Mondragon)*	31%	-8.1%
EEC	76% 2.0%	76% 2.0%

* 1975-1980

** 1981 EEC članice zajednice

Izvori: General employment data: OECD Stat Extracts

Cooperative data: Estrin (1985)

Tako, na primjer, u Francuskoj zapošljavanje u zadrugama je poraslo za 12,1%, a u svim firmama za 1,4%; u Italiji, povećanje zaposlenosti u zadrugama je 86,2% u odnosu na 3,8% za sve firme; u Španiji, 31% u odnosu na -8.1%; u Velikoj Britaniji, 133% u odnosu na -2,0%; i u EEZ u cjelini, 76% u odnosu na 2,0%.

Pregled zaposlenosti u Italiji u periodu 2007-2011. u zadružnom sektoru, kao i cijeloj ekonomiji, pokazuje da zaposlenost u ekonomiji u cjelini stagnira, a da je zaposlenost u zadružnom sektoru porasla za 8% između 2007. i 2011. godine (1,9% godišnje). Usluge su jedini sektor koji je povećao zaposlenost u odnosu na isti period, porastao je za 3,2% (0,7% godišnje).

Dakle, od početka Velike recesije, italijanske zadruge su imale mnogo veći procenat povećanja zaposlenosti nego ekonomija u cjelini ili bilo koji podsektor.

Sa druge strane, slika promjene zaposlenosti u Španiji znatno se razlikuje od navedenih zemalja. U Španiji je zaposlenost u zadrugama smanjena za 10,7% (1,9% godišnje) u periodu između 2004. i 2010. godine, u odnosu na povećanje 2,6% (0,4% godišnje) ukupne zaposlenosti. Od 2007. do 2010. godine zaposlenost je pala za 8%, a ukupan broj zaposlenih smanjen za 9%. Međutim, zapošljavanje u zadrugama nije palo po stopi koju ima industrijska zaposlenost. Od 2007. do 2010. godine industrijska zaposlenost je pala 28,5% u odnosu na pad zaposlenosti od 9,5%.

Kanadski podaci su dostupni do 2008. U periodu prije recesije iz 2000. godine do 2008. godine zapošljavanje u zadrugama je relativno stabilno, iznosi 2% (0,2% godišnje) u odnosu na rast ukupne zaposlenosti od 17% (1,8% godišnje). U okviru Kanada, Kvebek je poznat po zadrugama kao relativno velikom sektoru. U 2008. godini, 49% svih zaposlenih u kanadskim nefinansijskim zadrugama radilo je u Kvebeku.

U Kvebeku od 2001. do 2009. godine, zaposlenost u zadrugama je porasla za 17,8% (2,1% godišnje), dok je ukupan broj zaposlenih porastao 14,9% (1,4% godišnje).

Slična je situacija u Latinskoj Americi. Zaposlenost u zadružnom sektoru u Kolumbiji je rasla mnogo brže nego ukupna zaposlenost u posljednjih nekoliko godina. Kolumbijac zadruge u 2010. godini imao je više od 2,6 puta više zaposlenih nego u 2000. godini (rast 10,6% godišnje). Ukupna zaposlenost porasla je za 35% u odnosu na isti period (3,1% godišnje).

Zaključak

Socijalne zadruge su nastale iz potrebe održanja socijalne kohezije. Liberalni kapitalizam je karakterističan po rigidnom odnosu prema radnicima, što je imalo za posljedicu neizdržive uslove rada, siromaštvo, odsustvo osnovnih ljudskih prava. Kao spontana reakcija industrijskih radnika koji su se suočavali u teškim životnim uslovima, pojavile su se prve zadruge. One su se pojavile u vrijeme velikog ekonomsko-političkog pokreta radničke klase u Engleskoj koji je poznat pod imenom Čartistički pokret, nazvan po povelji "People's Charter" (1838.). Vremenom su se zadruge proširile po svim kontinentima, a

njihov broj je stalno rastao, tako da danas u svijetu djeluje više od 800 miliona zadrugara koji su organizovani u više od 750.000 zadruga. Trećina od ovih zadruga registrovane su u Evropskoj uniji.

U ekonomskim krizama, koje su potresale svijet, zadruge su po pravilu opstajale i povećavale broj zaposlenih. One imaju kapacitet da generišu zapošljavanja, što je posebno značajno u vrijeme ekonomske krize. One imaju komparativne prednosti u stvaranju inovacije i primjer kako zadruge mogu pomoći u osposobljavanju teže zapošljivih grupa, prvenstveno žena, i bržem ekonomskom razvoju. Zadruge će imati sve veći značaj stvarajući zaposlenost i inovacije u budućnosti. Veliku prednost imaju zadružni savezi. Socijalne zadruge spadaju u socijalno preduzetništvo, odnosno socijalne inovacije. U svrhu njihovog opstanka, u budućnosti treba stavljati akcenat na inovativnost socijalnih zadruga. One u velikoj mjeri pomažu državi u rješavanju problema socijalne isključenosti.

Socijalne zadruge kao oblik socijalnog preduzetništva, predstavljaju uspješan model za rješavanje nagomilanih društvenih problema uzrokovanih nezaposlenošću koja je posljedica marginalizacije, nedostatka kompetencija i dr. Za pokretanje i ubrzanje procesa formiranja socijalnih zadruga, neophodna su, kako materijalna sredstva, tako i stručna obuka i praćenje rada, kako bi se pomoglo zadrugarima u otklanjanju eventualnih prepreka koje se pojavljuju tokom rada zadruge. One su posebno značajne za nezaposlene osobe koje su u nepovoljnijem položaju na tržištu rada.

Literatura

1. Borzaga, C., Santuari, A. (2000), *Social Enterprises in Italy: The experience of social cooperatives*, Institute for development studies of Non-profit enterprises, Faculty of Economics, University of Trento;
2. Departament Pomocyi Integracji Społecznej. Available at: www.isp.org.pl/kompas/files/18722194220313815001203932009.pdf, pristupljeno, 16.4.2016.
3. Defourny, J., Nyssens, M. (2009), *Conceptions of Social Enterprise and Social Entrepreneurship in Europe and the United States: Convergences and Divergences*, Second EMES International Conference on Social Enterprise University of Trento;
4. Defourny, J. and Nyssens, M. (2008) "Social enterprise in Europe: recent trends and developments", *Social Enterprise Journal*, 4(3): 202-228. <http://dx.doi.org/10.1108/17508610810922703>
5. Estrin, Saul. 1985. "The Role of Producer Co-operatives in Employment Creation." *Economic Analysis and Workers' Management* 19 (4): 345-384.
7. Galera, G. and Borzaga, C. (2009), "Social Enterprise: An International Overview of its Conceptual Evolution and Legal Implementation", *Social Enterprise Journal*, 5(3): 210-228.
8. Galliano, Renato, *Social economy, entrepreneurship and local development*, ASNM/EURADA, <http://www.oecd.org/dataoecd/21/55/17017950.pdf>, pristupljeno, 5.3.2016.
9. Glaz, M., Gawron, B., Marcisz, A. (2006). *DZWONI już w dziewięciu miastach. Społeczeństwo dla Wszystkich*, 3.
10. Grupa 484: <http://grupa484.org.rs/wp-content/uploads/2013/05/Socijalne-zadruge-korak-bli%20C5%BEe-socijalnom-preduzetni%20C5%A1tvu-u-Srbiji-2011.pdf>, 15.4.2016.
11. ICA, procjena UN iz 1994.g
12. Italian Social Cooperatives, Wilda M. Vanek www.caledonia.org.uk/papers/Italian_Social_Cooperatives.doc

13. MPiPS (2007). Ocena stanu spółdzielczości socjalnej. Warsaw: Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej,
14. Parun Kolin, Marija; Petrušić, Nevena. Socijalna preduzeća i uloga alternativne ekonomije u procesima evropskih integracija. Beograd: Evropski pokret u Srbiji, 2007 (Beograd : Mladost grup)
15. PFRON (2007a). Pilotażowy program „TRENER PRACY zatrudnienie wspomaganie osób niepełnosprawnych” tekst jednolity załącznik do uchwały Rady Nadzorczej nr 20 Academic Network of European Disability Experts (ANED) – VT/2007/005 29/2007 z 18 grudnia 2007 r. Available at: <http://www.pfron.org.pl/zwi/zwi.nsf/graph?OpenFrameset>
16. Tokić, Ivana, ECONOMIC EFFICIENCY OF AGRICULTURAL COOPERATIVES IN REPUBLIC OF CROATIA, Sveučilište Josipa Juraja Strossmayera, Poljoprivredni fakultet u Osijeku
17. UG Ravnopravnost Zrenjanin. Izveštaj ozadrugama i zadrugarstvu.http://www.uciteljneznalica.org/upload/ebook/928_Izve%C5%A1taj%20o%20zadrugarstvu.pdf, pristupljeno 9.1.2016.
18. Velev, Bojan i dr. SOCIJALNO preduzetništvo: modeli, komparativna praksa i pravni okvir socijalnog preduzetništva u Srbiji Beograd : Grupa 484, 2011 (Užice: Rubikon dizajn Ćira).